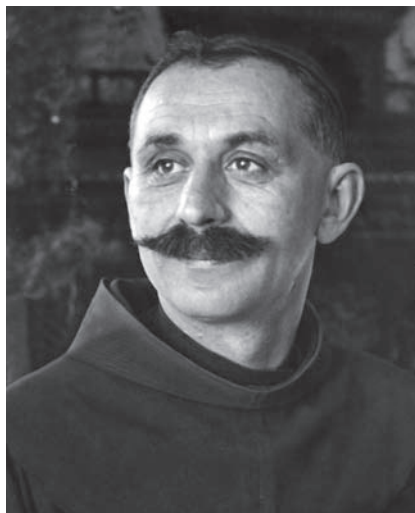

FRA JAKO KRIŽIĆ

(1893.-1945.)

Fra Jako Križić rodio se 26. rujna 1893. u Krnjinu, župa Roško Polje. Kršten je pod imenom Ante u župi sv. Ivana Krstitelja u Roškom Polju.¹ Roditelji su mu bili Jakov i Janja r. Đikić, a krstio ga je fra Metod Miletić.² Datum krštenja ostaje nepoznat jer u dopisu župnog ureda stoji da je Matica krštenih zadnjih godina 19. stoljeća spaljena.³ Osnovnu školu završava u rodnom mjestu.⁴

Nema mnogo zapisanih podataka o njegovoj obitelji i rodbini. Međutim, fra Častimir Majić u svojoj knjizi *U nebo zagledani*, ovim riječima opisuje život i rodno mjesto fra Jake Križića: “Bio je nepatvoreni Duvnjak jasnih pogleda na život i snažljiva duha u viziji planiranih akcija za budućnost. Resila ga je čistoća duše i tijela te točno isplaniran program na svim postajama svećeničkoga djelovanja. U narodu je uživao glas sveta i vesela svećenika. Podrijetlom je iz Roška Polja smještena na obroncima visokih planina koje razveseljuju njegove stanovnike i čeliče njihove značaje. Oštra klima njegova rodnog mjesta nije bila pogodna za plodne usjeve koji bi im osigurali pristojan životni standard pa su njegovi stanovnici bili prisiljeni na iseljavanje i pečalbu. Time je selo izgubilo mladi naraštaj koji, istina, u nj navraća, ali ne ostaje. Epidemičke bolesti prorijedile su ostatak pučanstva, a ratovi su prepolovili mjesnu župu svetoga Ivana Krstitelja.”⁵

1 Robert JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2011., str. 211.

2 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 39, br. 347.

3 Župni ured Roško Polje, br. 24 od 10. lipnja 2013.

4 Pučka škola u Rošku Polju otvorena je 1903. godine (usp. Robert JOLIĆ, *Župa Roško Polje*, Tomislavgrad, 2008., str. 189-190).

5 Častimir MAJIĆ, *U nebo zagledani. Crtica o 66 hercegovačkih franjevaca, komunističkih žrtava koje poznavah*, Široki Brijeg – Zagreb, 2011., str. 103-104.

Školovanje na Širokom Brijegu

Nakon pučke škole Ante Križić 1906. godine dolazi na Široki Brijeg gdje upisuje gimnaziju. Dopisom od 27. kolovoza 1907. provincijal fra Ambro Miletić javlja upravi gimnazije na Širokom Brijegu da je među osam kandidata primljen Ante Križić.⁶ U godinama školovanja fra Jake u gimnaziji ne nalazi se mnogo osobnih podataka o njemu, ali ni o drugim učenicima, odnosno sjemeništarcima. Međutim, u knjižici koja se sastojala od rasporeda osoblja za Hercegovačku franjevačku provinciju, objavljenoj 7. svibnja 1912., nalazi se njegovo ime u razredu među šest učenika.⁷ Naime, u peti razred su išli: Križić Ante (fra Jakov), Gašpar Jure (fra Filip), Leko Ljubo (fra Tadija), Matijević Josip, Vukšić Ivan (fra Rade), Zovko Marko.⁸ Važno je uočiti da se gimnazija na Širokom Brijegu nalazila pred mnogim izazovima u periodu njegova školovanja. To vrijeme je obilježeno naporima uprave Provincije i profesora gimnazije da ostvare zamisao o uspostavi kompletne gimnazije, odnosno cilj im je bio oformiti višu gimnaziju. Upravo Prvi svjetski rat i bolest španjolske kuge koja je poharala Hercegovinu, doveli su do teškog financijskog stanja mnoga hercegovačka mjesta, ali i samu gimnaziju. Unatoč svim izazovima, požrtvornost franjevac dovela je do toga da gimnazija nastavi sa svojim radom.⁹

Redovništvo i svećenstvo

Provincijal fra Dujo Ostojić obukao je 19. kolovoza 1913. pet kandidata za franjevački novicijal na Humcu. Među kandidatima je bio i Ante Križić koji uzima redovničko ime fra Jako. Iako generacija nije bila brojna, teško vrijeme nije ih zaobišlo. Naime, trojicu od njih ubili su partizani 1945. godine (fra Radoslava Vukšića, fra Jaku i fra Filipa Gašpara), fra Tadija Leko je bio profesor glazbe u širokobriješkoj gimnaziji, no preminuo je mlad u Sarajevu 1926. godine, dok je fra Pavo Ostojić otpušten iz novicijata.¹⁰

Nakon godinu dana (10. kolovoza 1914.) meštar fra Luka Begić javlja provincijalu da su četvorica novaka (fra Jako, fra Filip, fra Tadija i fra Rade) navršila godinu

6 Provincijalov dopis ravnateljstvu gimnazije Široki Brijeg od 27. kolovoza 1907. (Arhiv Provincije: SP, sv. 26, f. 155).

7 Knjižicu je uredio i za tisak priredio tadašnji tajnik Provincije fra Leo Petrović.

8 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. I, Mostar, 2011., str. 321-322.

9 *Isto*, str. 249, 263.

10 Robert JOLIĆ, *Novicijal hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2009., str. 144.

dana te da on daje pozitivan sud za nastavak njihove franjevačke formacije.¹¹ Prve privremene zavjete položio je na Humcu 23. kolovoza 1914. Za vrijeme studija bogoslovije, 15. rujna 1917. fra Jako polaže svečane zavjete u Mostaru u ruke provincijala fra Davida Nevistića.¹² Budući da fra Jako, kao i ostala trojica kandidata (fra Rade Vukšić, fra Tadija Leko i fra Filip Gašpar), nisu imali godine potrebne za ređenje, provincijal 12. rujna 1917. šalje zamolbu nunciju u Beču za dispensu od nedostatka dobi za svećenstvo.¹³ Za subđakona i đakona su zaređeni u rujnu, a za svećenika 7. listopada 1917. Sve to u Mostaru, a sve redove podijelio je njemu i kolegama mostarsko-duvanjski biskup fra Alojzije Mišić.¹⁴ Mladu misu proslavio je u rodnom Rošku Polju 15. listopada 1917.¹⁵

Bogoslovni studij

Nakon novicijata, fra Jako se upisao na Franjevačku bogosloviju u Mostaru. Tu je ostao pet godina. Počeo je u akademskoj godini 1914/15. koja nije bila razdijeljena na semestre. Te godine teologiju je studiralo deset, a filozofiju četiri studenta (fra Rade Vukšić, fra Jakov Križić, fra Tadija Leko i fra Filip Gašpar).¹⁶ Fra Jako je započeo studij filozofije tako da je u prvoj akademskoj godini polagao ispite iz spekulativne filozofije, etike, povijesti filozofije, hebrejskog jezika i retorike. Spekulativnu filozofiju i etiku je položio s dobrim (*bonus*), a ostale predmete vrlo dobrim (*laudabilis*) uspjehom. U drugoj akad. godini (1915/16.) položio je ispite iz moralne teologije, povijesti Crkve i hebrejskog jezika ocjenom dobar, a apologetiku, gregorijansko pjevanje i spekulativnu filozofiju vrlo dobrim. U trećoj akad. godini (1916/17.) polaže Sveto pismo, dogmatsku teologiju s ocjenom vrlo dobar; moralnu teologiju, povijest Crkve s ocjenom dobar, a kanonsko pravo s odličan (*eminens*). U četvrtoj akad. godini (1917/18.) fra Jako polaže sljedeće predmete: Sveto pismo, moralnu teologiju i kanonsko pravo s ocjenom odličan, a pastoralnu teologiju i dogmatsku teologiju s ocjenom vrlo dobar, dok u petoj (1918/19.): dogmatsku teologiju, moralnu teologiju i pastoralnu teologiju ocjenom odličan, a Sveto pismo ocjenom vrlo dobrim.¹⁷ Bilo je uobičajeno da nakon druge ili treće godine studija u Mostaru bogoslovi odlaze na nastavak studija u inozemstvo. To

11 Fra Lukin dopis s Humca od 10. kolovoza 1914. (Arhiv Provincije: SP, sv. 42, f. 215).

12 R. JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, str. 144.

13 Arhiv Provincije: SP, sv. 47, f. 265.

14 Arhiv Provincije: Imenik franjevaca, str. 39, br. 347.

15 "Regjenje i mlada misa", *Kršćanska obitelj*, br. 11/1917., str. 233.

16 Pavao KNEZović, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945.*, Mostar, 2012., str. 215.

17 Liber classificationum seminarii theologicum in Mostar, ab an. 1895 (Arhiv Provincije: Izmješteni arhiv – soba 418, sv. B-5), ff. 32, 33, 34, 35, 36.

je fra Jaki i njegovim kolegama onemogućio Prvi svjetski rat, jer su upravo u to vrijeme završavali bogoslovni studij.

Fra Jako je bio i aktivni član bogoslovske zbornice "Bakula".¹⁸ U akad. godini 1916/17., iako je bilo malo članova u zboru, društvo "Bakula" je ostvarilo pet sjednica, odnosno sijela. Na jednoj od sjednica fra Jako je nastupio s temom *Osnova katoličke prosvjete i njezina prosvjeta i njezina potreba, Rastava Crkve i države protiv se zdravu razumu*. Na izbornoj skupštini toga društva koja je održana 24. rujna 1916. on je postao tajnik društva "Bakula".¹⁹

U ljeto 1917. fra Jako je boravio u Duvnu. O njegovom primjerenom ponašanju za vrijeme odmora svjedoči dopis fra Mije Čuića, duvanjskog župnika. On navodi kako je fra Jako svaki dan služio svećenicima 2-3 mise, redovito bio na molitvi i vršenju redovničkih pravila, zatim poštovao autoritet i pravila u kući. Redovito je išao na šetnju s fra Mijom ili fra Šimom Ančićem.²⁰

Početak pastoralnog djelovanja

Svoje pastoralno djelovanje fra Jako započinje kao kapelan i vjeroučitelj u Posušju gdje ostaje godinu dana (1919/20.). U Posušju dobiva isповјednu jurisdikciju od strane Ordinarijata.²¹ Nakon Posušja odlazi u Konjic (1920/21.) No, u Konjicu također boravi samo godinu dana zbog bolesti. Naime dopisom od 25. lipnja 1919. fra Jako obavještava provincijala da boluje od reumatizma i moli naslov da mu dopuste otići na liječenje.²² O njegovoj bolesti piše i fra Bazilije Senjak, župnik župe Konjic. On naglašava kako fra Jako treba ići na liječenje, a ujedno moli provincijala da mu pošalju mlađeg svećenika koji će obnašati službe kapelana i vjeroučitelja.²³ Provincijal fra Didak Buntić daje obediјenciju (dozvolu) fra Jaki za liječenje u Splitu.²⁴ Uprava Provincije 14. studenog 1921. predlaže Ordinarijatu fra Jaku Križića za kapelana na Humcu (osim njega, Ordinarijatu su predloženi: fra Filip Gašpar za kapelana u Konjic, fra Ignacije Jurković za katehetu u Jasenici i fra Blago Babić za vjeroučitelja u osnovnoj ženskoj školi).²⁵

18 Društvo "Bakula" osnovali su bogoslovi 1908. godine. Društvo se bavilo proučavanjem različitih tema koje su tada bila zanimljive javnosti, posebno iz znanstvenog i društvenog života.

19 P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945.*, str. 228-229.

20 Fra Mijin dopis iz Duvna od 5. rujna 1917. (Arhiv Provincije: SP, sv. 47, f. 260).

21 Arhiv Provincije: SP, sv. 52, f. 127.

22 Arhiv Provincije: SP, sv. 52, f. 222.

23 Fra Bazilijev dopis iz Konjica od 24. svibnja 1921. (Arhiv Provincije: SP, sv. 55, f. 41).

24 Provincijalov dopis od 10. srpnja 1921. (Arhiv Provincije: SP, sv. 54, f. 147).

25 Arhiv Provincije: SP, sv. 55, f. 167.

Pastoralno djelovanje od 1921. do 1929. godine

Fra Jako boravi pet godina na Humcu (1921. – 1926.), najprije kao kapelan, zatim dobiva službu i samostanskog vikara. Dopisom od 16. lipnja 1925. general Reda određuje apostolske sindikate (fratre koji smiju držati samostanski novac): za Humac bio je određen fra Jako Križić, za Široki Brijeg fra Petar Sesar, za Slano fra Filip Gašpar, za Mostar fra Grgo Vasilj i za Provincijalat fra Urban Barišić.²⁶ Kao vikar samostana fra Jako rješava i dug humačkog samostana prema Provincijalatu. Naime u dopisu od 4. siječnja 1925. on traži od provincijala da mu javi koliki dug ima samostan na Humcu i da to želi što prije riješiti.²⁷ Tijekom boravka na Humcu fra Jako je 1925. išao na hodočašće u Rim prigodom Svete godine, a dozvolu za putovanje mu je dao provincijal fra Lujo Bubalo.²⁸ Međutim 22. travnja podnosi ostavku na službu samostanskog vikara;²⁹ također je zatražio premještaj, ali mu Provincijalat nije uvažio molbu.³⁰ Tek slijedeće godine dobiva premještaj u Blizance, gdje obnaša službu župnika dvije godine (1926.-1928.). Iz dopisa od 7. lipnja 1926. vidimo da fra Jako tražio premještaj iz te župe. Naime, fra Jerko Boras, vikar Provincije, u dopisu fra Jaki piše kako je upoznat sa sukobom između njega i župljana radi premještaja župnog stana sa starog mjesta. Tu ga upozorava da je pogriješio jer je za premještaj župnog stana trebao tražiti dozvolu od Provincijalata i Ordinarijata. U pismu mu je istaknuo da premještaj ne može dobiti dok se provincijal ne vrati iz Amerike.³¹ Po povratku iz Amerike, provincijal fra Lujo Bubalo ga je svejedno ostavio na službi župnika u Blizancima. Dopisom od 29. svibnja provincijal fra Jaki navodi kako su župljani obećali napraviti župni stan, također navodi i da će općina darovati jedan dio zemljišta. U dopisu ističe slijedeće: "Veoma je milo Starešinstvu, da ste svojim revnim sv. radom u puku stekao veliko povjerenje i privrženost. To Starešinstvu pruža veliko jamstvo da ćete Vi veoma uspješno moći djelovati kao duh. pastir i znati ih zagrijati za gradnju žup. stana tako, da se je, ako Bog da, nadati, da će taj biti prve vrste i dogotovljen još do Božića."³² Fra Jako u Blizancima ostaje do 1928., odnosno do premještaja u Blagaj. U Blagaju ostaje godinu dana (1928/29.). O svojim građevinskim pothvatima u župama Blizancima i Blagaju fra Jako obavještava provincijala dopisom od 28. siječnja 1929. Piše kako je u godini 1927. napravio jednu sobu u župnom stanu u Blizancima koja ga je koštala 3 500 dinara te u godini 1928. učinio jedan popravak na crkvi u Blagaju koji je platio 5 800 dinara, ne navodeći o kojem je popravku riječ.³³

26 Arhiv Provincije: SP, sv. 70, f. 54.

27 Arhiv Provincije: SP, sv. 66, f. 10.

28 Provincijalov dopis od 13. svibnja 1925. (Arhiv Provincije SP, sv. 66, f. 316).

29 Fra Jakin dopis s Humca od 22. travnja 1925. (Arhiv Provincije: SP, sv. 66, ff. 241-242).

30 Provincijalov dopis od 26. travnja 1925. (Arhiv Provincije SP, sv. 66, f. 259).

31 Arhiv Provincije: SP, sv. 68, f. 382.

32 Arhiv Provincije: SP, sv. 72, f. 15.

33 Arhiv Provincije: SP, sv. 78, f. 185.

Upravitelj samostana Slano

Provincijalat 31. svibnja upućuje molbu Ordinarijatu u Dubrovniku da podjeli jurisdikciju fra Jaki Križiću za Slano.³⁴ Fra Jako je bio imenovan predsjednikom rezidencije u Slanom i tu boravi godinu dana (1929/30.). Za vrijeme njegove službe pojavile su se stanovite poteškoće kod privremenog preuzimanja susjednih župa. Naime, zbog nedostatka svećenika dubrovački su biskupi nerijetko molili hercegovačke franjevce iz Slanog da bi privremeno preuzeli upravu nekih okolnih župa. Tako je u studenom 1929. fra Jako upozorio provincijala kako će mu vjerojatno pisati biskup dubrovački Carević, da bi fratri iz Slanog preuzeli upravu župe Mali Ston, koja je ostala ispražnjena. Fra Jako nije bio za to, nego smatra prikladnijim da preuzmu tri bliže župe: Slano, Majkove i Baniće.³⁵ Dopisom od 17. studenog 1929. biskup Carević je doista tražio da se dozvoli fra Jaki da privremeno bude imenovan župnikom u spomenutoj župi.³⁶ Provincijal mu je odgovorio prema fra Jakinu savjetu, odnosno da bi mogli preuzeti župe Slano, Baniće i Majkove. Osim toga, provincijal je postavio i uvjet: traži da se spomenute župe definitivno i trajno dadnu uz odobrenje Svete Stolice te da župnici "residiraju u slanskom samostanu". Iako je provincijal odbio biskupovu ponudu župe Mali Ston, fra Jako je privremeno preuzeo služenje navedene župe. O tome mu je pisao provincijal: "Čujem, a razabirem i iz Vašega pisma, da idete u Ston svake nedjelje. Kako ste se mogli toga primiti, kad sam Vam saopćio, da sam Presvijetlom odgovorio, da mu ne mogu nikoga dati za Ston?" Može se pretpostaviti da je nakon toga fra Jako prestao djelovati u spomenutoj župi. Period njegovog djelovanja u župi je vjerojatno trajao nekoliko mjeseci jer se u *Šematizmu Dubrovačke biskupije* ne navodi da je fra Jako 1929/30. upravljao župom Ston.³⁷ Razlog djelovanja u Stonu fra Jako ne navodi. No iz kasnijega dopisa od 6. listopada 1931., u kojem biskup Carević javlja provincijalu fra Dominiku Mandiću o problemima oko državne stipendije koju je primao svojevremeno fra Jako za službu u Stonu,³⁸ može se zaključiti, kako je fra Jako preuzeo župu Ston zbog financijskih poteškoća u samostanu, o čemu je često javljao provincijalu.

Tijekom svog boravka u samostanu Slano fra Jako je morao voditi brigu o fra Rudi Mikuliću, koji je bio teško bolestan. Često je provincijal u dopisima davao savjete kako se treba brinuti za njega. Dopisom od 13. siječnja 1930. provincijal ističe kako fra Rudo treba mirovati i ujedno zabranjuje fra Jaki da ga "stavlja da predvodi nedjeljne mise".³⁹

34 Arhiv Provincije: SP, sv. 79, f. 153.

35 Robert JOLIĆ, *Hercegovački franjevci sto godina u Slanom*, Mostar, 2023., str 267; Arhiv Provincije: SP, sv. 80, f. 285.

36 Arhiv Provincije: SP, sv. 80, ff. 295-296.

37 R. JOLIĆ, *Hercegovački franjevci sto godina u Slanom*, str. 268; Arhiv Provincije: SP, sv. 82, f. 43.

38 Arhiv Provincije: SP, sv. 94, f. 42.

39 Arhiv Provincije: SP, sv. 82, f. 43.

Župnik u Gradničima i samostanski vikar na Humcu

Godine 1930. fra Jako je imenovan župnikom u Gradničima. Dopisom od 14. travnja 1930. provincijal javlja fra Jaki da što prije krene iz Slanog i preuzme župu Gradniće jer ga tamo čekaju veliki pastoralni i težački poslovi. Dotadašnji župnik fra Skender Musa je bio jako bolestan i nije mogao obavljati svoje pastoralne dužnosti.⁴⁰ O tome svjedoči dopis u kojem fra Jako javlja provincijalu kako su iza fra Skendera ostale 72 nezadovoljene misne intencije.⁴¹ Fra Jako je ujedno obaviješten da Provincijalat preuzima sve vino i rakiju bivšeg župnika fra Skendera te da ga ne smije nitko trošiti ili prodavati osim Paške Martinca, župnika u Čitluku.⁴² Spomenuti župnik fra Paško bio je imenovan da napravi popis inventara župe Gradnići koji je predan fra Jaki.⁴³

Fra Jako šalje provincijalu dopis od 8. travnja 1931. u kojem iznosi izvješće o svome radu od 1928. do 1931. godine. Prvo izvješćuje kako je u Blagaju i Slanom posadio vinovu lozu, u župi Gradnići ističe kako je uređeno zemljište za 1300 loza; osim toga navodi kako je kupio misno ruho iz Zagreba za župu Gradniće.⁴⁴

U Gradničima ostaje pet godina (1930.-1935.), a potom biva imenovan za kapelana i samostanskog vikara na Humcu (1935.-1937.).⁴⁵ Kao samostanski vikar na Humcu, fra Jako dočekuje generala franjevačkog reda fra Leonarda Bella u samostanu. Naime, fra Leonardo Bello je posjetio Hercegovačku franjevačku provinciju počev od 16. rujna 1935. Trećeg dan boravka fra Leonardo je posjetio Ljubuški. Pavo Knezović u svojoj knjizi *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji* donosi izvještaj: "Neobično veličanstven i brojem svijeta impozantan doček bio je priređen na Humcu. Na ulazu u Ljubuški glazba sv. Ante pod vodstvom o. Rude Mikulića intonirana je papinska himna, a odmah iza toga pozdravio je preč. Generala ispred župe samostanski vikar o. Jako Križić... Kada je preč. General došao pred franjevački samostan, već se bila spustila noć. Tu ga je pozdravila jedna učenica sestara milosrdnica i predala mu kitu cvijeća. Cijelo dvorište pred crkvom bilo je puno naroda. Tu je prenoćio. U jutro je održao svečanu misu sa propovijedi, podijelio pričest velikom broju naroda, razgledao samostan i novicijat i praćen od braće uz burno klicanje naroda krenuo preko Brotnja u Mostar."⁴⁶

40 Arhiv Provincije: SP, sv. 83, f. 20.

41 Fra Jakin dopis iz Gradnića od 20. listopada 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 85, f. 70).

42 Provincijalov dopis od 9. svibnja 1930. (Arhiv Provincije: SP, sv. 83, f. 100).

43 Arhiv Provincije: SP, sv. 83, f. 179.

44 Arhiv Provincije: SP, sv. 90, f. 116.

45 R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 212.

46 P. KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945.*, str. 364.

Pastoralno djelovanje od 1937. do 1945. godine

Nakon Humca fra Jako je imenovan župnikom u Jablanici, gdje ostaje godinu dana (1937/38.). Za vrijeme svoje službe u Jablanici fra Jako skuplja financijsku pomoć za crkvu u Ostrošću. Najprije piše provincijalu kako mu je sreski načelnik u Jablanici dozvolio prikupljanje milodara te moli provincijala da se raspita kod sreskog načelnika u Mostaru, bi li mu dao dozvolu za prikupljanje milodara.⁴⁷ Na njegov upit, provincijal mu odgovara: "Jučer sam bio na srezu, pa će dati dozvolu sakupljanje za crkvu u Ostrošću Jozi Puljiću ili kojem drugom. Trebat će napisati molbu i oni će odmah riješiti. To će se moći učiniti, i kada dotični dogje ovamo. Nemojte sustati nego naprijed!"⁴⁸ Fra Jako šalje Jozu Puljića u Mostar, ali nema podataka koliko je skupio i kada su počeli radovi na crkvi.⁴⁹

Godine 1938. ponovno je imenovan samostanskim vikarom na Humcu (1938.-1941.), a potom kapelanom na Čerinu. Na Čerinu fra Jako ostaje tri godine (1941.-1944.). Po njegovu dolasku na Čerin provincijal ga obavještava kako iz Zagreba Ravnateljstvo za vjerski odgoj traži nekoliko svećenika koji bi "katehizirali obraćenike sa grkoistočne vjere". Ističe mu kako ih nije odbio, ali im je odgovorio kako je osam mladih svećenika poslao na studij, pa nema puno svećenika na raspolaganju. No, u slučaju da iz Zagreba budu inzistirali, poslat će njega i fra Miju Čuića.⁵⁰ Budući da su iz Zagreba inzistirali, fra Mijo i fra Jako idu u Zagreb. Fra Mijo Čuić javlja provincijalu kako polazi u Zagreb i da će se s fra Jakom sastati na Kaptolu.⁵¹ Fra Jako na ovoj službi neće zadugo ostati jer fra Mijo iz Vukovara javlja provincijalu dopisom od 26. prosinca 1941. o pastoralu inovjerala (pravoslavaca) i o odlasku fra Jake u provinciju.⁵²

Fra Jako se vraća na Čerin, gdje pred kraj svog pastoralnog djelovanja dobiva župničke ovlasti za Gradniće zbog bolesti župnika fra Roka Sabljića.⁵³ No nakon što se fra Roko oporavio, fra Jako se opet upućuje u Slavoniju.

Fra Dominik Mandić, generalni definitor i ekonom Reda, u pismu fra Davidu Zrni, komisararu hrvatskih franjevaca u Americi, javlja 22. svibnja 1942. da fra Mijo Čuić "obilazi po Hrvatskoj i 'obraća' Srbe. Tako i O. Križić. Ja sam ih od toga odvrtao, jer ne će biti trajne koristi, a može Srbe kasnije izazvati protiv katolika i Hrvata."⁵⁴ Nije potpuno jasno koliko je fra Jako ostao u Hrvatskoj (Slavoniji), ali je činjenica

47 Fra Jakin dopis iz Jablanice od 7. prosinca 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 122, f. 14).

48 Provincijalov dopis od 11. prosinca 1937. (Arhiv Provincije SP, sv. 122, f. 15).

49 Fra Jakin dopis iz Jablanice od 19. prosinca 1937. (Arhiv Provincije: SP, sv. 122, f. 64).

50 Provincijalov dopis od 10. listopada 1941. (Arhiv Provincije: SP, sv. 134, f. 293).

51 Fra Mijin dopis iz Tomislavgrada od 7. studenog 1941. (Arhiv Provincije: SP, sv. 134, f. 404).

52 Arhiv Provincije: SP, sv. 134 (dopis nedostaje, ali za nj znamo iz Urudžbenog zapisnika).

53 Provincijalov dopis od 23. veljače 1944. (Arhiv Provincije: SP, sv. 142, f. 164).

54 Arhiv Provincije: Ostavština fra Dominika Mandića, sv. 2, mapa 1, f. 25.

da je “obraćao Srbe” nekoliko mjeseci, o čemu svjedoče navedeni dokumenti. Svakako, nije išao na svoju ruku, nego po odredbi provincijala fra Kreše Pandžića.

Župnik u Čitluku – posljednja pastoralna služba

Godine 1944. fra Jako je imenovan predsjednikom rezidencije i župnikom u Čitluku. Prema Tabuli (rasporedu osoblja) od 16. svibnja 1944. s njim su u župi trebali biti fra Silvestar Vasilj, fra Rafo Prusina i fra Franjo Ivanković.⁵⁵ K tome, provincijal fra Leo Petrović dopisom od 2. siječnja 1945. imenuje fra Jaku provincijalnim delegatom za cijelo Brotnjo (ima pravo u ime provincijala donositi odluke).⁵⁶

Za vrijeme njegove službe u Čitluku, provincijal javlja fra Jaki dopisom od 15. rujna 1944. da u Čitluku dolazi III. tečaj bogoslovije (fra Ante Majić, fra Domagoj Milićević, fra Hadrijan Sivrić, fra Ferdo Vlašić, fra Luka Sušac i fra Edo Magzan) i profesori fra Bonicije Rupčić i fra Dionizije Lasić. Provincijal u dopisu ističe kako predavanja moraju započeti 2. listopada.⁵⁷ Naime, zbog ratnih okolnosti u Mostaru bogosloviju je trebalo izmjestiti na drugo mjesto. Budući da je humački samostan po četvrti put bombardiran, nije bio upotrebljiv za otvaranje dijela bogoslovije. Tako je provincijal odlučio da bogoslovi prve i druge godine idu na Čerin, bogoslovi treće godine na Čitluk, a četvrte i pete u Veljake. Međutim, ubrzo je provincijal zbog njemačkih vojnika koji su se uselili u rezidenciju Čitluk morao preseliti bogoslove u Mostar dokle se stanje ne popravi.⁵⁸ O poteškoćama na Čitluku piše i fra Jako. U dopisu od 30. siječnja 1945. javlja provincijalu stvari koje su mu odnijeli partizani (pšenicu, brašno, krevete, med, šećer, pletare...) te navodi: “Sutra ovdje u rezidenciju dolaze ustaše, oko 120 ljudi. Zauzeli su danas kuću. Ne znam kako ćemo s njima nakraj!”⁵⁹

Godina 1945. i fra Jakina smrt

Za vrijeme njegove službe na Čitluku, fra Jaku su partizani 9. veljače 1945. odveli iz rezidencije i ubili. Župljani su ga našli mrtva pokraj groblja Podadvor i pokopali ga u groblje.⁶⁰

55 Arhiv Provincije: Tabula od 16. svibnja 1944. (prir. fra Ante Tomas).

56 Arhiv Provincije: SP, sv. 149, f. 5.

57 Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 411.

58 P. KNEZović, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945.*, str. 532-534.

59 Arhiv Provincije: SP, sv. 148, f. 83.

60 R. JOLIĆ, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, str. 212.

O tom nemilom događaju piše i fra Kamilo Milas u svom pismu upućenom Povjerenstvu za pripremu kauze mučenika. On piše: "Fra Jako Križić – župnik u Čitluku. U petak po noći ubijen i pokopan u Podadvor - Čitluk. Dok su ga tjerali iz kuće na mjesto stratišta rekao je: *Ja znam šta vi mislite. Pustite me da malo pomolim.* Klekao je pred grobljem i tako su ga ubili. Bio je petak po svetom Blažu. Pokopan je u našu grobnicu..."⁶¹

O tom događaju pisao je i fra Kornelije Kordić, vezano za trojicu ubijenu u Čitluku: fra Jaku, fra Filipa Gašpara i fra Ćirila Ivankovića: "(...) svi se slažu da su sva trojica ubijena na području Čitluka, ali podaci – govori – priče se razlikuju u mnogo čemu. Jedino sam za fra Jaku Križića dobio odgovor, koji smatram vjerodostojnim i istinitim od Kate Primorac – Lukasović rođene Volarić i udate za Tomu Primorca iz Čitluka. Ona je rođena 3. 3. 1911. Još je živa i vrlo svježe izgleda. Ona tvrdi da je njezin otac Martin Volarić iz Čitluka, umro 12. 4. 1971., pokopao pok. fra Jaku Križića kojeg je ona poznavala kao dobra i fina svećenika. Uvečer - ona se ne sjeća datuma - Martin je čuo jauk i riječi: *Zašto me tučete. Nisam ništa kriv.* Rano izjutra otišao je prema groblju i našao ga pokraj zida izvan groblja krvava, isprebijana posebno po grudima. Još je pokazivao znakove života. Prenijeli su ga s njim još dvojica u groblje i pokraj jedne rupe oprali, očistili od prljavštine i krvi. Našli su nekolicke daske i uokvirili i tako nakon kraćeg vremena, kad već nije pokazivao nikakve znakove života, zakopali. Kasnije su njegove kosti prenesene u zajedničku franjevačku grobnicu u groblju Podadvor i tu se nalazi zajedno s kostima fra Filipa Gašpara i fra Ćirila Ivankovića."⁶²

Osmorica preživjelih franjevaca u Mostaru bili su sigurni da je fra Jako poginuo te su za njega 21. ožujka 1945. proslavili mrtvačke svete mise.⁶³

Fra Jako je bio ubijen u 52. godini života, 32. godini redovništva i 28. godini svećeništva.

Fra Ivan Crnogorac

61 Fra Kamilo Milas, Franjevačka rezidencija Čitluk, Čitluk, 12. ožujka 2005. Vlastoručno potpisana izjava u arhivu Povjerenstva za pripremu kauze mučenika.

62 Fra Kornelije Kordić, Župni ured Čitluk, 8. svibnja 2006. Predmet: Odgovor na pismo Povjerenstva. Vlastoručno potpisana izjava u arhivu Povjerenstva za pripremu kauze mučenika. Usp. Ante MARIĆ, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, Mostar, 2007., str 281-282.

63 Mise za pokojne fratre 1942. – 1955. (Arhiv Provincije: Izmješteni arhiv, soba br. 418, sv. C-100), str. 66.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.